

ДОТООДЫН ЦЭРГИЙН ҮҮСЭЛ ХӨГЖИЛТ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН УЛАМЖЛАЛ

ДХИС-ийн магистрант,
ахмад П.Оюунболд

Товч агуулга: Энэхүү өгүүлэлд Дотоодын цэргийн үүсэл хөгжилт, мэргэжлийн цэрэг үүсэх хэрэгцээ шаардлага болон үйл ажиллагааг зохицуулж ирсэн эрх зүйн зохицуулалтын уламжлалын талаар товч авч үзсэн.

Түлхүүр үг: Дотоодын цэрэг,

Үндсэн хэсэг. Дотоодын цэрэг нь тайван цагт бие даасан үйл ажиллагаа явуулдаг, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэгтэй, төрөл мэргэжлийн цэрэг юм.

Эзэн Чингис хааны хэвтүүл цэргээс эхтэй Дотоодын цэрэг нь 1922 онд дотоодын харуул хамгаалалтын үүргийг дагнан гүйцэтгэх зорилгоор Ардын хувьсгалын партизаны тулгын чулууг нь тавьсанаас хойш өнөөдрийг хүртэл төр, засаг, командлалаас даалгасан үүргийг нэр төртэй биелүүлж иржээ.

Дотоодын цэргийн эрх зүйн зохицуулалтын уламжлалыг түүхэн цаг үеийн байдлаар нь:

- 1921-1945 он
- 1945- 1985 он
- 1986-1990 он
- 1991 – 2014 он
- 2017 оноос одоог хүртэл хэмээн ангилж болно.

Харьяалагдах байгууллагаар нь:

- Дотоодыг хамгаалах газрын харьяанд,
- Дотоод явдлын яамны харьяанд,
- Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны Хилийн ба дотоодын цэргийг удирдах газрын бүрэлдэхүүнд,
- Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяанд байх үе хэмээн үечилж бас болно.

Дотоодын цэргийг нэрлэгдэж байсан нэр томъёогоор авч үзвэл: 1933 оны Цэргийн ба Хязгаарын хэлтэс, 1936 онд Дотоодын ба Хязгаарын газар байгуулагдсан байна. Цэргийн яам тусдаа байсан учраас “Цэргийн” гэдэг нь Дотоодын цэргийг хэлдэг байсан байжээ. 1967 оноос эхлэн Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн Хэрэг эрхлэх Газар байгуулагдсан үеэс албан ёсоор “Дотоодын цэрэг” гэж нэрлэх болсон байна.

1921 онд Монгол оронд Ардын хувьсгал ялсан хэдий ч тухайн үед гадаад, дотоодын үймээн самуун дарагдаж намжаагүй, улс орны байдал маш ээдрээ түвэгтэй байдлыг харгалзан жанжин Дамдины Сүхбаатарын санаачлага, Ардын түр засгийн газар, Бүх цэргийн Зөвлөлийн шийдвэрээр Дотоодыг хамгаалах газрыг Бүх цэргийн зөвлөлийн дэргэд анх байгуулсан түүхтэй. 1922 оны 07 дугаар сарын 16-ны өдөр Дотоодыг хамгаалах газар анх байгуулагдахад уг газрын бүрэлдэхүүнд дотоодын харуул хамгаалалтын үүргийг дагнан гүйцэтгүүлэх зорилгоор цөөн хүний бүрэлдэхүүнтэй нэгэн тусгай тасаг байгуулагдсан ба уг Тусгай тасаг нь монгол цэргийн нэгэн өвөрмөц төрөл болох дотоодын цэргийн үүсвэр, суурь, үндэс нь бөгөөд дотоодын цэрэг

үүсгэн байгуулагдсан өдрийг 1922 оны 07 дугаар сарын 16-ны өдөр хэмээн тогтоон тодорхойлжээ¹.

Уг тусгай тасгийг байгуулахдаа Ардын журамт цэргийн нэгдүгээр морин хорооноос хувьсгалын үйл хэрэгт үнэнч, шударгаар оролцож байсан шилдэг 13 цэрэг, дайчдыг шилэн авч, Оросын улаан армийн 103 дугаар хорооны тусгай батальоны дарга цэргүүдийг дагалдуулан сургаж улмаар 1922 оны эцсээр 20 хүнтэй Тусгай салаа, 1924 онд морин цэргийн болон 55 алба хаагчидтай Тусгай суман болгон өргөжүүлсэн байна.

1926 онд тус тусгай сумангийн харуул хамгаалалтын хүчин чадлыг нэмэгдүүлж 170 хүний орон тоотой болгон өргөжүүлсэн байна. Хувьсгалын эсрэг хүчинд цохилт өгөх, бослого хөдөлгөөнийг дарж намжаахад оролцох, Нийслэл хүрээний чухал албан газрууд, шорон гянданг манаж хамгаалах төвөөс алсдагдсан зарим аймаг, хошуудад чухал бичиг, харилцааг биечлэн хүргэх, төвд ирүүлэх хүмүүсийг дуудан ирүүлэх зэрэг үүрийг тусгайлан гүйцэтгэж байжээ.

1929 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдөр Бүх цэргийн зөвлөлийн шийдвэрийг үндэслэн Дотоодыг хамгаалах газрын даргын тушаалаар 250 хүний бүрэлдэхүүнтэй Тусгай дивизион болгон өөрчилж, бүтцийн хувьд биеэ даасан зохион байгуулалтад шилжүүлж, удирдлагын штабыг анх бий болгосон байна².

1929 оны Дотоодыг хамгаалах газрын шинэчилэн батлагдсан дүрмэнд “Тус улсын хууль, дүрмийн ёсоор тогтоосон амар тайван байдлыг сахиулах сэргийлэн хамгаалах цэргийн ангиуд нь тус улсын дотор үүрэг гүйцэтгэх аваас Дотоодыг хамгаалахын Дотоодын цэрэг” хэмээн нэрийднэ хэмээн заасан аж³.

Мөн дүрмэнд хил хязгаарыг хамгаалахаар хязгаарт суулгасан ангиудыг “Дотоодыг хамгаалахын хил хязгаарыг батлан хамгаалах харуул” хэмээн нэрлэхээр болсон байна.

1930 оны 11 дүгээр сарын 05-ны өдрийн Бүх цэргийн зөвлөлийн хуралдааны 133 дугаар тоот тушаалд Дотоодыг хамгаалах Тусгай дивизионыг Тусгай хороо болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна.

Уг өөрчлөлтөөр тусгай дивизион нь бүрэлдэхүүндээ морин суман 2, пулемёт суман 1, бага даргын салаа 1, ажил ангийн салаа 1, нийт 400 гаруй албан хаагч, дайчидтай Тусгай морин хороо болгон өргөжсөн байна⁴.

Дотоодыг хамгаалах цэрэгт үүрэг гүйцэтгүүлэхээр Бүх цэргийн зөвлөлөөс нийлүүлэн ирүүлэх хүмүүсийг онц нарийвчлан хянаж, улс төрийн талаар гүйцэд итгэмж бүхий цэргийн албанд тэнцэх бие эрүүл шинэ цэргийг татах тухайд дотоодыг хамгаалах газар нь өөрийн бие төлөөлөгчийг явуулж, дайчилгааны комисст оруулдаг байжээ. Хувьсгалын эсэргүү хөдөлгөөн, зэвсэгт бослогын бүлэглэл энд тэндгүй бий болж, шинэ засаг төвхнөж бүрэн хүч зохион байгуулалтад орж бэхжээгүй, ард нийтээр шашны нөлөөнд хэт гүнзгий автагдсан байдлыг ашиглан зарим нутагт бослого хөдөлгөөн гаргах, хил хязгаарт ойр нутгийн ард иргэдийг хууран мэхэлж, хил давуулан нүүлгэх, орон нутгийн засаг захиргааны хариуцлагатай ажилтан, сонгуультан идэвхтнүүдийг алах төрийн байгууллага, ардын хоршоо, сургуулиудыг галдан шатаах зэрэг дайсагнасан ажиллагааг таслан зогсоох, хатуу ширүүн, амь өрсөн тэмцэл тулаанд өгөгдсөн үүрэг даалгаварыг нэр төртэй биелүүлж ирсэн байна.

¹ З.Батсүх, “Дотоодын цэргийн түүхэн замнал”, УБ, 2002 он, 2-4 дэх тал

² З.Батсүх, “Дотоодын цэргийн түүхэн замнал”, УБ, 2002 он, 2-4 дэх тал

³ БНМАУ-ын НАХБ-ын түүхэнд холбогдох тогтоол, зарлиг, баримт бичгүүдийн эмхтгэл (1921-1960), УБ, 1971 он

⁴ Ардын цэргийн төв архив, 1, х/н, 183, 152 дах тал

1931 оны оноос Дотоодын хамгаалах газрын Цэргийн ба Хязгаарын тусгай хэлтэс болгон өргөтгөж, удирдлагын штаб, улс төр, байлдааны бэлтгэл, гүйцэтгэх албаны гэсэн 4 тасагтай болон өргөжсөн байна.

1936 оны 02 дугаар сарын 24-нд Улсын бага хурлын тэргүүлэгчид, Ардын сайды нарын зөвлөлийн шийдвэрээр Дотоодыг хамгаалах газрыг Дотоод явдлын яам болгон, Дотоодыг хамгаалах газрын гүйцэтгэж байсан үүргийн чиглэл, зорилгыг өөрчлөн хуулийн байгууллагын шинжтэй болгон, Дотоодын аюулгүй байдлыг хангах цэргийн байгууллагын шинж чиг үүргийг цэргийн ба хязгаарын хэлтэст хамааруулан үлдээсэн ба үүний илрэл нь Ардын Сайд нарын Зөвлөлийн 1945 оны 24 дүгээр тогтоолын дагуу Дотоод явдлын яамны сайдын 1945 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдрийн 429 дүгээр тушаалаар олзлогдогсодыг хамгаалах Дотоодын цэргийн тусгай хороог 4 хүний бүрэлдэхүүнтэй шинээр байгуулсан явдал юм.

1941 оны Ардын хувьсгалын 20 жилийн ой угтсан уралдаанд 1 дүгээр байр эзэлж “Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн ангиудад шилжин явах уралдааны улаан туг”-ийг хүлээн авч 5 жил дааралан түрүүлж, үүрд хадгалагдах тугтай болжээ⁵.

Одон тэмдэгт тусгай хорооны хамт олны байлдааны онцгой үүрэг, даалгаварыг цаг ямагт нэр төртэй биелүүлж ирсэн эх оронч үйлсийг нь өндрөөр үнэлж Улсын Бага Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1946 оны 07 дугаар сарын 10-ны өдрийн 50 дугаар тогтоолоор “Жанжин Дамдин Сүхбаатарын нэрэмжит” хороо болгохоор шийдвэрлэсэн байна⁶.

Хорооны үүрэг нь дайны уршгаар сүйдсэн улс ардын аж ахуйг сэргээн босгох, бүтээн байгуулалтад олзлогдогсодыг зохион байгуулан ажиллуулах үүргийг нарийн чанд гүйцэтгэж байжээ. Дотоодыг хамгаалах тусгай хороо нь улс орны дотоодод Улсын онц чухал объектын харуул хамгаалалт, байлдааны үүргийг гүйцэтгэж байсны зэрэгцээгээр дотоодыг хамгаалах газар Маршал Хорлоо Чойбалсангийн өвлийн байр, орон нутагт ажиллах үеийн харуул хамгаалалт, Зөвлөлт Холбоот Улсаас тус улсад суух элчин сайдын ба худалдааны төлөөлөгчийн албан газрыг өдөр шөнийн 24 цагийн харуулаар хамгаалалтыг зохион байгуулдаг байжээ.

1947-1952 онуудад Сайд нарын Зөвлөлийн 86 дугаар тогтоолоор Барилгын хэргийг удирдах ерөнхий газрын харъяанд хоригдлуудыг ажиллуулах 6 хорих лагерь, 42 объектыг 121 постоор хуяглан хамгаалалтын үүргийг гүйцэтгэж байгаад 1953 онд Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн колонийн хамгаалалтын тусгай хороонд хариуцуулсан байна.

1953 онд цэрэг, армийн анги нэгтгэлүүдийг цомхотголоор хамгаалах хороог татан буулгаж, тусгай хороог батальон болгосон ба Дотоод явдлын яамны сайдын 1954 оны 04 дүгээр сарын 17-ны өдрийн 338 дугаар тушаалаар Хилийн ба Дотоодын цэргийн харуул хамгаалалтын тусгай хороог татан буулгаж харуул хамгаалалтын тусгай хорооны гүйцэтгэж байсан үүргийг тусгай батальонд хавсруулан зохион байгуулалтыг өргөтгөж уг батальоныг Одон тэмдэгт тусгай хороо гэж нэрлэх болжээ⁷.

Шинэ зохион байгуулалтаар харуул хамгаалалтын албыг дараах 3 чиглэлээр зохион байгуулж явуулж байжээ. Үүнд:

1. Улсын онц чухал объект

- Хорлоогийн Чойбалсангийн бунхан
- Ерөнхий сайдын өвлийн байр
- Ерөнхий сайдын Баянгол дахь зуслан

⁵З.Батсүх, “Дотоодын цэргийн түүхэн замнал”, УБ, 2002 он, 21 дахь тал

⁶ “Монгол Улсын Дотоодын цэргийн 805 дугаар хорооны түүхэн замнал”, УБ, 1996 он, 4-9 дах тал

⁷ З.Батсүх, “Дотоодын цэргийн түүхэн замнал”, УБ, 2002 он, 23 дахь тал

- Их тэнгэрийн аман дахь зочдын байр
- Бага тэнгэрийн аман дахь хүнсний лабораторийн байрны хамгаалалтыг хорооны 1 суман хамгаалж байна.

2. Гарнизоны объект

- Засгийн газрын болон Дотоод явдлын яамны бензин колонк
- Улсын архив
- Өөрийн хорооны дотоодын хамгаалалт

3. Гарнизоны хуяглан хамгаалах объект

- Төв хорих
- Цагаан хуарангийн хорих лагерь

1955 онд Дотоод явдлыг татан буулгаж Ардын цэргийг эрхлэх газартай нэгтгэж Цэрэг ба Нийгмийг аюулаас хамгаалах хэрэг эрхлэх яам байгуулагдан, 1957 оны 11 дүгээр сараас 1959 оны 7 дугаар сар хүртэл харьяалагдан төрийн ёслол хүндэтгэлийн ажиллагааг эрхэлж шинэчилсэн тоо, бүтэц, зохион байгуулалтаар ажиллах болсон түүхтэй⁸.

Монгол Ардын Хувьсгалт намын Тэргүүлэгчдийн хурлын 1959 оны 06 дугаар сарын 23-ны өдрийн 09 дүгээр тогтоолоор Цэргийн ба Нийгмийг аюулаас хамгаалах хэрэг эрхлэх газрыг татан буулгаж Нийгмийг аюулаас хамгаалах яам (НАХЯ)⁹, Ардын цэргийн хэрэг эрхлэх яамыг байгуулж, уг тогтоолоор тусгай батальон болон хилийн цэргийн анги салбаруудыг Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны бүтэц, бүрэлдэхүүнд харьяалуулан, Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Сайд нарын Зөвлөлийн 1959 оны 244 тоот тогтоолоор НАХЯ-ын Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн хэргийг эрхлэх хэлтсийг байгуулсан байна¹⁰.

Монгол Ардын Хувьсгалт намын Тэргүүлэгчдийн хурлын 1967 оны 9 дүгээр сарын 23-ны өдрийн 25 тоот тогтоолоор тусгай хороо болгон өргөтгөж бүрэлдэхүүнд нь Хязгаарын ба Дотоодын анги, салбарын бага дарга нарыг бэлтгэх сургуулийн рот, холбооны алба хаагчдыг бэлтгэх байнгын курсыг байгуулжээ¹¹.

Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны харьяа байгууллагуудын дэг журмыг сайжруулах зорилгоор Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны цэргийн комендатыг байгуулж уг үүргийг 1978 оноос Дотоодын цэргийн хэлтэс хариуцаж байгаад 1980 оноос 05 дугаар ангид шилжүүлсэн билээ¹².

Хилийн ба Дотоодын цэргийн бүтэц, зохион байгуулалтын өөрчлөлтөөр Дотоодын цэргийн хэлтсийг 1982 онд Тусгай тасаг болгон өөрчилж, Сайд нарын Зөвлөлийн 1986 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн 239 дүгээр тогтоолоор Дотоодын цэргийн гэрээт хамгаалалтад байх албан байгууллагуудыг тодорхойлон заажээ. Үүнд:

1. Улаанбаатар хотын 1,2,3,4 дүгээр цахилгаан станц
2. Чойбалсан, Дархан, Эрдэнэт хотын цахилгаан станц
3. Монгол Зөвлөлтийн хамтарсан уулын баяжуулах Эрдэнэт үйлдвэр
4. Эрдэнэт хотын ус түгээгүүрийн сан
5. Сэлэнгэ аймгийн толгойтын алтны уурхай

⁸ Г.Очирсум, “Цагдаагийн түүхийн тодотголд”, УБ, 2007 он, 19-25 дах тал

“Монгол Улсын хилийн хамгаалалтын түүх”, УБ, 2008 он, I-III боть

⁹ МАХН-ын Төв Хорооны Тэргүүлэгчид, Улс төрийн товчооны тогтоолууд, УБ, 1921-1960 он

¹⁰ БНМАУ-ын НАХБ-ын түүхэнд холбогдох тогтоол, зарлиг, баримт бичгийн эмхэтгэл, УБ, 1971 он

¹¹ А.Думбурай, “Монгол төрийн цагдаагийн уламжлал, түүхэн хөгжил”, УБ, II боть, 1999 он

¹² Д.Шагдар, “Хилийн цэргийн 50 жил”, УБ, 1983 он, 65 дах тал

6. Ганц худаг дахь Урьдчилсан хорих төв
7. Онцгой болон чанга дэглэмийн засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн колониудыг хамгаална гэж заасан байна.

Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайдын 1987 оны А-23 тоот тушаалаар “Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Нийгмийг Аюулаас хамгаалах яамны Дотоодын цэргийн анги салбаруудын алба, байлдааны ажиллагааны заавар”-ыг баталсан байна¹³.

1990 онд Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамыг татан буулгаж, Цагдаагийн Ерөнхий газарт Дотоодын цэргийн бие бүрэлдэхүүнийг шилжүүлж, бие даасан байгууллага болох үндэс суурийг тавьсан бөгөөд харуул хамгаалалтын үүргээ урьдын адил гүйцэтгэх болсон байна.

Дотоодын цэрэг нь Цагдаагийн Ерөнхий газрын явуулж байгаа ажиллагаанд туслах зорилгоор олон нийтийн хамарсан арга хэмжээ (нийгэм-улс төрийн, соёл олон түмний, биеийн тамир спортын болон бусад) явагдах үед, элдэв төрлийн гоц халдварт өвчин гарсан үед хорио цээрийн дэглэм журмыг сахин хамгаалах, төв суурин газруудад гарсан нийгмийн хэв журмыг бүлэглэн зөрчих үйл ажиллагааг таслан зогсоох ба арилгах, гал түймэр, байгалийн гамшгаас улс нийгмийн өмч, нийгмийн хэв журмыг хамгаалах болон бусад ажиллагаануудад тогтоосон журмын дагуу оролцож, хамгаалж байгаа үйлдвэрийн болон, засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн колониудын дэглэм журам сахиулах үүрэгтэй болсон байна.

Монгол Улс нийгмийн шинэ харилцаанд шилжиж, шинэ нөхцөл байдалтай уялдан Дотоодын цэрэг нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэгтэй төрөл мэргэжлийн биеэ даасан гүйцэтгэх үүрэгт чанарын өөрчлөлт орж түүний эрх зүйн хувьд баталгаажин 1995 онд “Дотоодын цэргийн тухай” хуулийг баталж эрх зүйн зохицуулалтын ардчилсан нийгмийн чиг хандлагатай нийцүүлсэн билээ.

Өнөөдөр Дотоодын цэргийн үйл ажиллагаа улам өргөжин тэлж Монгол Улсын Засгийн газрын 2004 оны 135 дугаар тогтоолоор цагдаа, дотоодын цэргийн хамгаалалтад байх объектын жагсаалтыг шинэчлэн баталсан. Үүнд: Монголын Үндэсний олон нийтийн радио телевиз, “Дулааны цахилгаан станц-3, 4” ТӨХК-ууд, Нийгмийн эрүүл мэндийн хүрээлэн, Байгалийн голомтот халдварт өвчин судлалын үндэсний төв, Стандартчилал, хэмжил зүйн үндэсний төв, Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв, Уулын баяжуулах “Эрдэнэт” үйлдвэр, Улаанбаатар, Чойбалсан, Дархан хотуудын цэвэр усны объектууд, цөмийн энергийн “Изотоп” төв, МОНЦАМЭ агентлаг, Ашигт малтмал ашиглах лиценз бүхий аж ахуйн нэгжүүдийн алт олборлох үйлдвэрийн талбай, Алтанбулагийн Худалдааны чөлөөт бүс, Хонхор дахь Радио телевизийн сүлжээний газар, Гадаадын иргэн, харъяатын асуудал эрхлэх газар зэрэг улсын онц чухал объектууд хамгаалж, аюулгүй байдлыг нь сахин хангуулж байна.

Дотоодын цэргийн алба хаагчдийг бэлтгэж байсан түүхэн хөгжлийг эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд авч үзэх нь зүйтэй болов уу.

1934 онд Дотоодыг хамгаалах газрын дэргэд хилчний ба гүйцэтгэх ажилтан бэлтгэх жилийн хугацаатай КУРС байгуулсан ба Цэргийн сургуулийн үндэс суурь болсон гэж үздэг¹⁴. Энэ нь Хилийн ба Дотоодын цэргийг зохих мэдлэг, дадлага, чадвартай боловсон хүчнийг бэлтгэх суурь тавигдсан том алхам болсон юм. Уг сургууль 20 гаруй орон тоотой, 80 сурагчийг жилийн хугацаатай элсүүлэн “... нам, ард түмэндээ үнэнч, нам улсын бодлогыг бүрэн ойлгосон командлалын өмнө ажил хариуцах чадвартай, цэргийн дүрмийг биелүүлж хэвшүүлдэг, цэргийг

¹³ З.Батсүх, “Дотоодын цэргийн түүхэн замнал”, УБ, 2002 он, 35 дахь тал

¹⁴ З.Батсүх, “Дотоодын цэргийн түүхэн замнал”, УБ, 2002 он, 15 дахь тал

сурган боловсруулах мэдлэг, дадлагатай, онол практикт сурсан мэдлэгээ хилийн цэрэг, дотоодыг хамгаалах байгууллагын ажлын онцлогт дүүрэн ашиглаж сурсан, хатуужилттай боловсон хүчнийг бэлтгэх ядвал мөн ” гэж тодорхойлсон зорилтыг хэрэгжүүлэн ажиллаж байв¹⁵.

Дотоодыг хамгаалах газрын даргын 1934 оны 12 дугаар сарын 1-ний өдрийн 450 тоот тушаалаар уг сургуулийг “Төв сургууль” гэж нэрлэхээр болсон байна¹⁶. Тус сургууль нь 1935-1942 он хүртэл жагсаалын, гүйцэтгэх ажлын 1-3 жилийн ангийг бэлтгэн сургаж, сургалтад семинарын хичээлийг анх удаа явуулж, цэргийн анги, салбарт сарын хугацаагаар дадлага хичээлийг гүйцэтгүүлж байсан байна. Энэ үед дарга нарын түр давтан, онгоцны нисгэгч, автомашины жолооч нарын сургалтыг сарын хугацаагаар анх удаа нээж, улс төрийн болон байлдааны тактикийн хичээлээр мэдлэг чадварыг нь дээшлүүлж байсан байна.

1935 оны үеэс Хязгаарын цэрэг өөрийн нисэх онгоцны ангитай болж, алба хаагчдаа сургаж бэлтгэх болсон байна.

1937 оны 03 дугаар сарын 09-ний өдрийн Дотоод явдлын яамны сайдын 47 тоот тушаалаар “Радио түр сургууль”-ийг 36 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсан байна. Дотоод явдлын яамны сайдын 1938 оны 6 дугаар сарын 26-ны өдрийн 172 тоот тушаалаар Төв сургуулийг Дотоод явдлын яамны харъяа “Дотоодын ба Хязгаарын цэргийн сургууль” гэж нэрлэхээр болсон аж.

Хилийн ба Дотоодын цэргийг багш, дунд мэргэжилтнээр хангах явдал чухал байсан бөгөөд Дотоод явдлын яамны орлогч сайдын 1938 оны 09 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 25 тоот тушаалаар “Бага дарга нарыг бэлтгэх сургууль”, Дотоод явдлын яамны сайдын 1939 оны 270 тоот тушаалаар “Мал эмнэлэгийн сургууль”-ийг морин цэргийн заводын дэргэд, мөн онд “Хүний эмнэлэгийн дунд дунд сургууль”, 1940 онд Зөвлөлтийн хилчдийн туршлагад түшиглэн “Нохой сургууль”-ийг тус тус байгуулсан түүхтэй билээ.

Сайд нарын Зөвлөлийн 1951 оны 08 дугаар сарын 06-ны өдрийн 158 тоот тогтоолыг үндэслэн Дотоод явдлын яамны сайдын 1951 оны 705 тоот тушаалаар Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн хэрэгцээт албан хаагчдыг Батлан хамгаалах яамнаас хангаж байх болсон ба 1951 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн сургуулийг татан буулгаж, хөгжмийн салааг нь батлагдсан орон тоо, төсвийн хамт тусгай хороонд шилжүүлсэн байна.

Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн сургууль нь 1934-1951 он хүртэл хязгаарын ба дотоодын цэрэгт улс төр, захиран командлах болон гүйцэтгэх ажлын мэргэжил эзэмшсэн 1011 офицер бэлтгэсэн өнөр түүхтэй байгууллага юм.

Монгол Улсын Их Хурлаас 1995 онд батлагдсан Дотоодын цэргийн тухай хуулийг 2014 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдрийн хуулиар хүчингүй болгож дотоодын цэргийн чиг үүргийг цагдаагийн байгууллагад шилжүүлсэн байна.

Зэвсэгт хүчнийг дотоодын үймээн самуун, зэвсэгт бослогыг дарахад ашиглах нь зэвсэгт хүчнийг ард түмний эсрэг ашиглахын нэг хэлбэр бөгөөд энэ нь зэвсэгт хүчний эх орноо хамгаалах үндсэн чиг үүргээс гажсан, хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдах өндөр эрсдлийг дагуулдаг төдийгүй зэвсэгт хүчнийг улс төрийн тэмцэлд ашиглах, хутган оролцуулах боломж нээгдэж олон улсын тавцанд улс орны нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлөх алхам болдгийг дэлхийн улс орнуудын жишгээс харж болно.

¹⁵ Д.Дашдэмбэрэл, “Манай сургуулийнхан”, УБ, 2000 он

¹⁶ БНМАУ-ын Хилийн цэргийн түүхэн замнал, УБ, 1972 он

Түүнчлэн улсын онц чухал объектууд, тухайлбал, Улаанбаатар хотын усан хангамжийн эх үүсвэр, гүний худгууд, усан сангийн хамгаалалтад хоног тутам 1 ахлагчаар хамгаалалтыг зохион байгуулж байгаа нь объектын найдвартай хамгаалалт хангагдахгүйгээс гадна, харуулчны аюулгүй байдал алдагдаж, аюул осол үүсэх эрсдлийг дагуулах болсон байна.

Дотоодын цэргийг татан буулгахаас өмнөх хугацаанд хугацаат цэргийн алба хаагч нарыг хамгаалалтын ажиллагаанд татан оролцуулсанаар тэдгээрийг хүчийг объектуудад тараан байрлуулах, хамгаалалтыг сайжруулах боломжтой төдийгүй офицер, ахлагч нараар хамгаалуулахаас бага зардлаар шийдвэрлэж байсан байна

Дотоодын үймээн самуун, эмх замбараагүй байдал болон бусад аюул ослыг шатлан өргөжихөөс сэргийлэх, таслан зогсоох, иргэн, төрийн байгууллага, тэдгээрийн өмч хөрөнгө, объектын аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг уг ажиллагааны арга тактик бүхий тусгай бэлтгэгдсэн, удирдлага зохион байгуулалтын хувьд аливаа нөхцөл байдал, аюул осолд шуурхай хариу өгч чадахуйц, байнгын бэлтгэл сургуультай мэргэшсэн бүрэлдэхүүнээр хохирол багатай гүйцэтгүүлэх нь төрийн болон иргэд, нийгмийн эрх ашиг, сонирхолд нийцэхүйц алхам болох юм.

Дотоодын цэргийг дахин байгуулах, түүний хэрэгцээ шаардлагыг 2016 оноос дахин эхлэн мэдэрч, мэргэжлийн цомхон, мэргэшсэн бүтэц, бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулах, хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх ажил эхэлсэн байдаг.

Дотоодын цэргийн бие даасан байдлыг хангаж улсын онц чухал объектыг хамгаалах, шаардлагатай үед нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох, дотоодын бусад үймээн самууны үед иргэн, байгууллагын аюулгүй байдал, өмч хөрөнгийг хамгаалах, террорист үйлдлийн сөрөг тусгай ажиллагааг гүйцэтгүүлэх, гамшиг, аюулт үзэгдэл, техникийн осол, гал түймэр, хүн, малын гоц халдварт өвчин гарсан үед аврах болон хорио цээрийн дэглэмийг сахиулахад оролцох хэрэгцээ нь Дотоодын цэргийг дахин байгуулах үндэслэл болсон.

УИХ-ын 2017 оны 2 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуралдаанаар Дотоодын цэргийн тухай хууль батлагдаж, дахин байгуулагдах эрх зүйн үндэс бүрдсэн.

Дотоодын цэргийн тухай хуулийн 2.1-д “Дотоодын цэргийн хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Цэргийн албаны тухай хууль, Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль, Цагдаагийн албаны тухай хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжоос бүрдэнэ”¹⁷ заасан байна.

Засгийн газрын 2017 оны 283 дугаар тогтоолоор “Дотоодын цэргийн алба-ажиллагааны дүрэм”-ийг батлан гаргасан байдаг. Энэхүү дүрмээр Дотоодын цэргийн алба-ажиллагааны зохион байгуулалт, улсын онц чухал объектыг хамгаалах, бусад объектыг түр хугацаагаар хамгаалах, зорчигч, ачаа тээшийг харгалзан хүргэхтэй холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулж байна.

Түүнчлэн Дотоодын цэргийн нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэргийг таслан зогсооход дэмжлэг үзүүлэх, гамшиг, аюулт үзэгдэл, осол, аюул тохиолдсон үед болон эрэн хайх, аврах, хор уршгийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, террорист үйлдлийг таслан зогсоох тусгай ажиллагаанд

¹⁷ Төрийн мэдээлэл. 2017. №12. Дотоодын цэргийн тухай хууль

оролцох үйл ажиллагааг Дотоодын цэргийн командлагчийн баталсан журам, төлөвлөгөө, удирдамжийн дагуу зохион байгуулахаар энэхүү дүрмэнд оржээ.

Дүгнэлт. Монгол Улсад дотоодын цэрэг анх 1922 онд үүсгэн байгуулагдаж улсын чухал объектын харуул хамгаалалт, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах, олзлогсод болон хоригдлыг хуяглан хүргэх, төр засгийн шийдвэрээр улс оронд гарсан үймээн самууныг таслан зогсоох үүргийг голчлон гүйцэтгэж иржээ.

Дотоодын цэрэг нь НАХЯ-ны /хуучин нэрээр/ Хилийн ба Дотоодын цэргийн удирдлагад, 1990 оноос 2014 онд татан буугдах хугацааг хүртэл цагдаагийн төв байгууллагын удирдлагад чиг үүргээ хэрэгжүүлж байжээ.

Эрх зүйн зохицуулалтын хувьд Дотоодын цэргийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын хувьд 1922 оноос 2014 болон 2017 оноос өнөөг хүртэл эрх зүйн зохицуулалт бүрэн хангагдан ажиллаж байна.